

1936 DA YAPILAN HAFRİYATLAR

ALACA-HÖYÜK HAFRİYATI (1936)

Yazan: *Remzi Oğuz Arık*

Yine Türk Tarih Kurumunun idare ettiği hafriyat bu yıl çok erken başlamışnr. Daha mayıs ayında heyetin bir kısmı Höyüğe varmış; Anadoludaki hafriyat sahalarının en düzgün, işe yarar evini yapnrmıştır. Asıl hafriyata haziran sonlarında başlanmıştır p].

Heyet yine geçen yıl kazılan sahanın cenubunda, cenubu şarkide çalışmıştır.

1. - Heyet 13,81 metre ana toprağa varmış ve .bu derinliğe kadar olan kültür katlarının aşağıdaki cetvele ,göre tevzi edildiğine dikkat ,etmiştir:

Derinlik	Kültür ı: ağı	Tarih (takribi)
1 m 45-2 m.	i. Osmanlı, Selçuk, Bizans, Roma, Hellenistik, Firikya, Post- Eti.	M. Ö. XI İnci asırdan ZRmanımıza kadar
3 m. 25- 5 m.8	il. Boğazköy, Büyük Eti Impn- ratorluğu. İlk Eti Devleti	M. Ö. 1600 - 1200 M. Ö. 2000 - 1700
6 m. 50 - 9 m. 57	ili. Bakır çağı B. M. R. M. T. M. Ta Ae	M. Ö. ili üncü bin yılın ilk yarısına, belki de IV üncü bin yılın sonlarına
IOm. 70-13m.81	iV. Kalkolitik çat Anatoprak	M. Ö. IV üncü bin yıl

Bu dört devrede ve 13,81 metre derinlik1:e 15 mimari taibaka tesbit olunmuştur.

Bu suretle hem ,geçen yıl elde edilen neticeler 'kontrol edilmiş; fa,:la olarak ta ana toprağa varmak mümkün olmuştur.

rJ Bu yıl Hafriyat Heyetim yalnlZ Bay Hamit Koşay idare etmiş;. arkeolog Remzi Oğuz Arık, diğer vazifeleri yüzünden ba.fo ait yerine pek geç varmış; Alışar Hafiri ve Ankara Dil, Tarihli, Coğra.fya Fa.kültesi Al'keoloji Profesörü ıvon der Osten, heyete refakat eylemiştir. Bu yıl Antropoloji Enstitüsü Asistanı Bayan Muine Atasayan da heyetle bir- likte ça.hlmıştır.

2. - Ele geçen mezarlar bu yıl da harikulade zenginlikle, orijinal bünyelerile imtiyazlıdır. Mezarların mimarlığı, geçen yıl yapılan tahmini teyit ettiği gibi ölümler de aynı tarz gömülüşlerle; adak eşya aynı prensiplere itaat etmekle medeniyetin aynı olduğunu göstermişlerdir. Bu mezarların bir hükümdar ailesine ait olması daha çok kuvvetlenmiş; bu devrin Bakır çağı olduğu ve bu çağın Alaca-Höyükte dört metreye yakın bir kalınlığa malik olarak büyük ehemmiyet aldığı görülmüştür. Mezarlarda ele geçen demirlerin süs gibi kullanıldığı sezilme'ktl' ve bu kadar eski çağda bile Anadolu'da demirin kullanılmış olması yeni bir hadise telakki olunmaktadır. Ele geçen adak eserlerin yani ne için kullanıldıkları bu yıl da tamamıyla aydınlanmış değildir. •

3. - Heyet !sfenksli kapıda yaptığı hafriyatla; geçen yıl kazılan yerin cenup şarkında, !sfenksli kapı mihverinde bulunduğu büyük Eti yapısını münasebetli görmektedir. !sfenksli kapının Boğazköy'deki büyük Eti İmparatorluğu devriyle hemzarnanlığı tahakkuk etmiştir.

4. - Bu yıl yapılan hafriyatla. Alaca-Höyük'ün bir yandan Turova, Ahlatlıbel, Alishar, Kültepe, Boğazköy; öbür yandan Kafkas, cenubi Rusya; diğer taraftan Mezopotamyanın muhtelif kültürleriyle münasebetli oldu teyyüt etmektedir. Hafriyata devam olunacaktır (1).

Bulunan eserler Ankara arkeoloji müzesine teslim olunmuş, büyük bir kısmı ise etnoğrafya müzesinde teşhir kılınmıştır.

ALPULLU (TRAKYA) HAFRIYATI

Türk Tarih Kurumu, 1936 yılında İstanbul Arkeoloji 'Müzeleri Müdür Muavini Arkeolog Doktor Arif Müfit'in direktörlüğü altında Trakyada hafriyat sahası kurmuştur. Muhaceret yollarının geçtiği ibi alanların ne kadar mühim olduğu meydandadır. İlk umumi bir tetkik gezisi yapılmış, nerelerde çalışılacağı tesbit olunmuş ve sonra asıl hafriyat işlerine başlanmıştır.

Hafriyat Heyeti bu yıl Dr. Arif Mansel ile Mimar Mazhar Altan, Muhasip Şefik ve Trakya Üçüncü Umum Müfettiş Hkte Köycülük Şefi olan Bay Salahattin Kandemirden meydana gelmiştir. 1 Eylül 1936 da heyet toplanmış ve 3 Eylül 1936 sabahı işe başlamış, 26 Eylül'e kadar devam ederek ilkin **Alpullu** şeker fabrikası yanındaki tümülüs açılmıştır. Yüksekliği 6 - 9 metre arasında kutru takriben 50 metredir. 7,5 derinliğe kadar inilip genişçe ibir sahada anatop-rağa varıldığı halde mezara raslanmamıştır.

Sonra Alpullunun 3 kilometre cenubu şarkisindeki Sinanlı tümülüs te açıldı. Yüksekliği 2 metre, kutru 10 - 15 metredir. 2 metre derinliğe inilmiştir; mezar yoktur. ötekinde olduğu gibi bunda da siyah ve kırmızı, monokrom kı-

[1] Remzi Oğuz Arık: Türkiyede arkeoloji işleri, 1935.

Remzi Oğuz Arık: Alaca-Höyük Hafriyatı (Belleten, No. 1. 1936).

Remzi Oğuz Arık: Alaca-Höyük Hafriyatı, 1935 raporu (Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, Ankara, 1937).

Hamit Koş.:y: Alaca-Höyük Hafriyatı (Belleten, sayı 2, 1937).

rıntılar çıkmıştır. Tümüls dibinde ve yakınındaki sondajlar klasik çağ parçaları eserleri vermiştir.

29 Eylül 1936 da ise Hasköy-ün 1,5 kilometre şarkında bir tümüls açılmıştır. Yüksekliği 6 metre kutru 40 metredir. Burada 11 ilkteşrine kadar çalı şıldı. 1,5; 1,80; 2 metre ve 4,55 metreye kadar Bizans çağı iskelet ve çanaklarına raslanmıştır. 5 metre derinlikte ve merkezin 2 metre cenubu şarkisinde diğer bir iskelet ve muhtelif çanak kırıkları.

Anlaşıyor ki burada oturanlar mezarlarını tam bir lahit halinde yapmış, doğruca toprağa koymuşlar, çevresine kurbanlar, adaklar İnymuşlardır. Hiç maden bulunmamıştır.

Yapılan tetkik seyahatleri gelecek mesainin Vize ve Küküler mıntakasındaki tümülsler üstünde toplanmasını icap ettirmektedir. Kazılan tümülslerde bulunan ölü, çanak çömlek vesaire üzerindeki tetkikler henüz bitmemiştir. Bunlar İstanbul müzelerine nakledilmiştir.

ARASTA SOKAĞI - İSHAK PAŞA - SULTANAHMET HAFRİYATI (1936)

İskoçyada St. Andrews Üniversitesi Walker Trust; ad ve hesabına geçen yıl, Sultanahmette Arasta sokağında hafriyat yapan Prof. G. H. Baxter bu yıl aynı hafriyata devam etmek üzere 24 nisan 1936 da işe başlamıştır.

Heyet şöyle kurulmuştı:

Reis: Prof. Baxter		
Asistan: Robert B. K. Stevensen		İngiliz
Asistan: William G. Makoli		
Mimar: İng. Gunter Martini		Alman

Heyete sonradan Henry Ricketts; Duggan da katılmış, Prof. Russell ve iki oğlu da bir aralık mesaiyi takip etmişlerdir. İş üç kolda iletilmiştir.

A) Kolu denen birinci kol Sultanahmet camisi arkasında geçen yıl bulunan mozaiklerin devamıdır ki Arasta sokağına amut bir istikamet tutar. İlk uzunluğu 25 metre olan büyük bir hendekte 8 metreye vanna mozaik görünmiye başlamıştır. Bunlar, geçen yıl ele geçenlerin devamıdır. Bazan 12 metreye kadar inilmiştir. Bu A kısmında dokuz tane iri demir maske bulunmuştur. Bunların Gladiyatör oyunları için olması muhtemeldir. Yeknesak biçimleri tiyatro için olmalarını ihtimalden uzak tutmaktadır.

B) Kolu denen ikinci yarma Arasta sokağına muvazi, bu sokakla Tomruk sokağı arasında, geçen yıl bulunan mozaiklerden 15 metre şarkıdadır. 25 metre uzunluğundaki bu yarmada altıncı metreden sonra Bizans yapı bakıyeleri, iskeleler ele geçmiştir. Bu büyük yapının saray olması muhtemeldir ve duvarlarında haç, insan ve saire mevzulu kabartmalar da vardır. Bu sahada III Selim devrine ait 238 altın; . 35 gram ağırlığındaki altın bilezik ele geçen kıymetli eserler arasındadır:

C) Kolu denen üçüncü yarma ise geçen yıl bulunan mozaiklerin arka is-

tikametinde, aygır deposunun Tomruk sokağıyla yaptığı şark köşesindeki su haznesi yanındadır. 5 metre uzunluğundaki yarmada 4 metreye doğru Bizans mimari bakiyeleri ve mozaikler görülmüştür ki bunlar da geçen yıl bulunanların devamıdır. Burada 7 metreye kadar inilmiştir.

Netice olarak bu yıl 150 metre murabbaında mozaik bulunmuştur. Mozaiklerin muhafazası; üstlerine kağıt, muşamba, kum, beton katlarından mürekkep bir örtü ile temin edilmiş; saha için de ayrıca iki bekçi bırakılmıştır. Sarfedilen umum para bu yıl 15.325 liradır ki ameleye bunun 9.000 lirası düşüyor.

Dikkate layıktır ki hafriyat saray veya saraylar bulmak için başlamıştı. Onun zeminleri olması gereken mozaikler başlı başına bir alem olduğundan şimdilik bütün dikkatler onlar üstünde toplanmıştır.

Bulunan mozayiklerin zemini hep dalgalı - inişli çıkışlı - olduğundan, bulunması mutlak mizan suların mozaik altındaki kum tabakasını zedelediği anlaşılmaktadır.

Geçen yıl bulunanların miladın II nci ve VI ncı asırları arasında bir tarihe aidiyeti tahmin edilmiştir. Bu yıl ,bulunanların tarihi daha genç değildir.

Daha ilk günlerde bile 70 e yakın amele 80 er kuruştan çalıştırılmıştır. Çalışılan bu sahada hafriyat tekniği bakımından büyük zorluklar vardır. Bir kere Osmanlı devrine ait yapılanların kat kat yığılan harabeleri o kadar kaba, karışık iş bırakmıştır ki arkeolog burada ilkin bir molozcu gibi uğraşmak mecburiyetindedir. Bundan başka bu kaba, karışık, hatta zararlı enkazın temizlenmesine de bir arkeolog gibi nezaret edecektir. Birkaç metreyi ibulan bu zararlı tabakanın kaldırılması insanda sabır ve takat bırakmadığı gibi bu çürük katların göçme, yıkılma tehlikesi yüzünden de vukubulacak felaket korkusu arkeologu yıpratmak bir derecededir. Hele bir büyük şehir ortasında çalışmak, hafriyatçıya o kadar fuzuli mecburiyetler yüklenir ki: ziyaretçi meselesi, herhangi şekilde hafriyata tecavüz meselesi, hele toprak atacak yer bulmak meselesi. . . , çok karışık istimlak meseleleri . . . bunlardan birkaç tanesidir. Bu müşküller, İstanbul gibi büyük, meskun bir şehrin ortasında, her an artar, eksilmez.

Bu hususta profesör çok sabırlı, idareli davranmıştır. Fakat Türk müzelelerinin, Türk idaresinin gösterdiği yardım tasavvur edilemeyecek kadar büyük ve samimi olmuştur. Bu sayede de, güzel, mühim neticeli hafriyat bu yıl çok inli- şaf edebilmiştir. Bununla beraber Tomruk sokağının iki tarafını da kapılarla kapatıp geçişi menetmek lüzumu hasıl olmuştur.

Bulunan eserler İstanbul müzelerine naklolunmuştur. Temizleme ve restorasyon işlerini müzenin kimyahanesi yapacaktır.

Hafriyata 10. IX. 936 da nihayet verilmiştir. Böylece hafriyat takriben dört buçuk ay sürmüştür. Bu zamanın mühim kısmı tamirle, mühim bir kısmı tahliye ile geçmiştir {1}.

[1] G. H. Bixter: The Secrets of Byzantium. (Times, 26 ve 28 Ukteşrio 1935). E. Mamiboury: Les fouilles byzan., p. 281-82.

Tan gazetesi, 27. X. 35 ve 1. XI. 35 tarihli sayıları.

AYASOFYA MOZAIKLERİ (1936)

«The Byzantine Institute» Direktörü Mr. Tıho. Whittemore tarafından idare edilen «Ayasofya mozaiiklerinde hafriyat» işi bu yıl da devam etmiştir. İşe bu yıl 4. V. 1936 da başlanmış, 26. XI. 1936 da çalışma mevsimine son verilmiştir. Mr. Whittemore'un yanında bu yıl İngiliz mozaiikçi ustalarından R. Richardson Gregory, William Gregory, George Flockton, Jack Brennan, Earnest Mittlell bulunmuştur.

İş, geçen senekine devam etmek olmuş; yani mihrabın (abside) yarım kubbesinin üst kısımlarında, boya ve sıvanın örttüğü mozaiiklerin meydana çıkarılmasına çalışılmıştır. Geçen yıl bu sıvalardan bir kısmının kaldırılması mümkün olmuş, mozaiikli sahalara tahkimine başlanmıştı. Bu yıl da temizleme ve tahkim işlerine devam olunarak yarım kubbenin tamamına doğru ilerlenmiştir. Mihrabın mozaiikleri umumiyetle iyi bir halde bulunmuştur. Buradaki mevzu: tahta oturmuş durumda bulunan ve kucağında çocuk **İsa'yı** tutan Meryem tasviridir.

Bundan başka mihrap kemerinin şimal kavsinde, korneş tavanında 12-15 ayak yüksekliğinde büyük bir diğer şekil bulunduğu anlaşılmıştır. Bu saha ilkin tahkim edilmiş; üstündeki alçı sıva tabakası kaldırılmış ve şeklin, efsanevi bir mücadele sahnesini temsil ettiği, bir meşeğe ait bulunduğu tesbit olunmuştur.

Mihraptaki yarım kubbenin sıvasının kaldırılması çok ağır, çok emekli olmuştur. Mozaiik tablolar meydana çıkınca, taşların arasını, kendilerini temizlemek, tahkim etmek daha ağır, daha zor, daha dikkatli bir emek istemiştir. Hep dış fırçası kullanılmış; tecrübeden geçmiş kimyevi sular dökülerek işlenmiş; restorasyon işinde alçı, tahkim işinde çelik çiviler ve beton şerbeti işe yararmıştır.

Bundan başka cenup galerisindeki mozaiik araştırmalarına da devam edilmiştir.

Mr. Whittemore, mozaiikleri taşıyan mimarlık satırlarıyla uğraşmış; Boston'da, Bizans Enstitüsü Reis Muavini Mimar Dr. Emerson'un yardımını temin etmiştir. Bu mütehasıs arkadaşlarıyla bütün mermerlerin, mozaiikli duvarların, oymaların, döşemelerin, direklerin ve direk başlıklarının tetkik; temizleme ve tahkimini tahakkuk ettirmek niyetindedir.

Bu ince, mes'uliyetli sanat ve arkeoloji işine devam edilecektir (1).

BOĞAZKÖY HAFRIYATI (1936)

Boğazköy hafriyatı bu yıl da Deutsche Orientgesellschaft adına ve hesabına yapılmıştır. Heyet; İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Direktör **Muavini**

[1] Mr. Whittemore her yıl başardığı işi: «The Mosaics of St. Sophia at Istanbul» başlıklı bir sıra kitap - rapor halinde neşretmektedir. Ayrıca cf.:

Revue archéologique, t. I (1933), p. 58 - 92.

Gazette des Beaux-Arts, Mars 1934, pp. 129-133.

Dr. K. Bittel'in reisliği altında etitolog Prof. Dr. Hans Ehelolf ve H. Otten; Mimar P. Stieger, Fotoğrafçı K. Scheickel; Preparatör R. Kuhn'dan teşekkül etmişti. Bunlardan başka Dr. H. Güterbock, Dr. Dehn de mesaiye iştirak etmişlerdir.

İşe 17. VIII. 1936 da başlanmış ve 17. X. 1936 da son verilmiştir.

Geçen yıllarda olduğu gibi faaliyetin merkezini Büyükkale teşkil etmiş; ve heyet kalenin şimali garbi duvarı içinde M-R/13-16 dört köşesi üzerinde uğraşmıştır. Geçen yılki mesai Q-T/7-14 ve S-T/10-12 dört köşeleri üstünde ve arşiv bölmeleri içinde akıp gitmişti.

Bu yılki çalışmalarda ilk açılan mimari tabaka Hellenistik çağın sonuna kadar bir devreyi ihtiva etmektedir. Burada asıl sur duvarına muvazi duvar bölükleri ile bunların iç tarafına yapılmış ev duvarlarına raslanmıştır. Ele geçen boya nakışlı Firikya çanak çömlek kırıkları, bu devrenin Hellenistik çağa kadar uzadığını göstermektedir.

Aynı quadrata'da varılan ikinci mimari tabakanın Firikya devrine ait olduğu anlaşılmıştır. Kuleler, duvarlar sağlam ve kalın olup içerilerinde ele geçen boya nakışlı kaplar ters olarak gömülü halde görülmüştür. Dibin ortası delik ve içinde kül olduğuna nazaran bunların «urnes ci-neraires» (yakılan ölünün küllerini gömmeye mahsus mezar kabı) karşısında bulunulduğuna şüphe yoktur. Bu malumatın ise din tarihi bakımından ehemmiyeti meydandadır. Bu tabakanın, M. ö. XI inci asırdan başladığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü tabakada a ve b devresini ayıran hafirler, Firikya mimarlığından çok ayrı yeni mimari katlar ibulmuşlardır. Milattan önce XIII ve XIV üncü asırlara ait zannedilen b tabakasinda 6 bölmeli bir yapı meydana çıkarılmıştır. Ortasındaki bölme kalker taşından yapılmış ve duvardan bir su yolu geçmekte bulunmuştur ki burasının bir ibadet yeri olduğunu zannetmekte hata yoktur. Aynı bölmede pişmiş toprak üzerine 280 mühür baskısı bulunmuştur ki 90 ı kırıkların mühründen gelmektedir. Hafirler bunların, imparatorluk içindeki mühürlerin kontrolü için toplatıldığına inanmıştır. Bunlar arasında çivi yazısı ve Eti hiyeroglifi ile yazılı olanlar vardır. Yazıların güzel muhafaza edilmiş bulunması sayesinde hiyeroglif işaretlerinin daha sahih bir serisini yapmak imkanı kazanılmış demektir.

Daha eski olan a tabakasinda duvarlar bakıyeler halindedir. Bu kat M. ö. XV inci asra ait tahmin olunmaktadır. Kayde değer şudur ki bu katta 111 Ali-şarın çanak çömleği ele geçmiştir.

Dördüncü mimari tabakanın Milattan önce XVI ve XVII - XVIII inci asırlara ait olduğu kabul edilmektedir. Büyükkalede 1933 te meydana çıkarılmış olan arşiv dairesinin altında bu yıl bir ev meydana çıkarılmıştır. Bu evdeki hususiyet yeni ve eski Eti imparatorluğuna ait farkları da tesbite yararmaktadır. Şimdiye kadar ilk defadır ki Boğazköyünde, eski Eti imparatorluğuna ait bir yapı tam ve sağlam olarak meydana konulmuştur. 2 metre yüksekliğine kadar muhafaza olunmuş temel duvarları enli olup taşla meydana getirilmiş ve aralarına ağaç kirişler konmuştur. Bu tabakanın hem boya nakışlı, hem tek renk olan çanak çömleği şimali Mezopotamyadaki Hurri çanak çömlekleriyle büyük yakın-

Irk göstermekte ve yeni Eti imparatorluğuna ait III üncü mimari tabakanın a ve b kadarında da devam eylemektedir. Ele geçen su künkleri Büyükkaledeki su haznesile alakadar olsa gerektir.

Beşinci mimari tabakada yine bu arşiv sahasında (quadrata W. - 7) ve I üncü tabakanın altında ele geçmiştir. Bakir kaya üzerine kurulmuş yapılar büyük bir yangın izi taşımaktadırlar. Çanak çömleği Kültepe kapları ile mukayese edilebilir. Çoğu enli gaga biçimli testiler ve çaydanlıklardır.

Bu yıl ele geçen binden fazla eserin büyük kısmı çivi yazılı tabletlerdir. Bunlar arasında Quadesh meydan muharebesine ait olanla Etilerin ölümlerini yak-tığın gösteren katalog ve fiş mahiyetinde olan tabletler pek dikkate değer. Hayvan ciğerleriyle fala bakmaktan bahseden tableti ayrıca kaydediyoruz.

Mühür baskıları arasında Urhi-Teşup (1298-1305), Mu-Vatalle (1321-1325), Murşili (1325-1354), Suppiluliuma (1355-1395) adına olmaları bilhassa öne koyalım. Mühürler hep mahruti ve yekparedir; kaideleri dairevidir. Hiye-roglif ve çivi yazısıyla yazılı olanlar; yalnız hiyeroglif veya çivi yazısı taşıyanlar vardır.

iV. üncü tabakada ele geçen müstatil ağızlı ve içinde hususi tertibatı haiz bir küp mahiyeti anlaşılamıyan, bir çocuk banyosu hissini veren garip bir eserdir. Ele geçen madeni eşyanın sayısı 39 dur, ve içinde demirden, tunçtan olanlar bulunmaktadır. Üç kollu ve sapa geçecek yerli bir yaba, I inci tabakada çıkan dikkate pek layık bir eserdir.

Vaktile 1907 - 1911 de Winckler - Makridi heyetinin yaptığı araştırmalara sahne olan ve Büyükkale ile Büyük Mabet arasında bulunan Pazarlık mevkiindeki temizlik, heyete 20 tablet parçası kazandırmış ve Herki yıllarda bu sahada yeniden araştırmalar yapılması takarrür etmiştir. Bulunan eserler tamamen An-kara Arkeoloji Müzesine getirilmiş ve en mühimleri Etnoğrafya Müzesindeki vitrinlerde teşhir olunmuştur.

Heyetin bu yıl harcadığı para 5046 lirayı geçmekte olup ameleye verilen üç bin liradır [1].

GÖZLOKULE (TARSUS) HAFRİYATI (1936)

1934 tenberi Kilikya havalisini tarıyan ve nihayet Gözlükulede hafriyata başlıyan Amerikalı heyet, bu yıl da çalışmalarına devam etti. 5.III.936 da başlayıp 22. VI. 1936 da biten ve böylece üç aydan fazla süren hafriyata Bryn Mawr College ile The Archaeological Institute of America (ve buna iştirak eden Haverford College), Fogg Museum of Harvard University para bulmuşlar; he-yete yine Miss H. Goldmann başkanlık etmiş; Miss D. H. Cox hafriyatla uğraşmakla beraber umumi plan ve desen işlerini üstüne almış; Miss M. S. Woods hafriyatın bir kısmına bakmakla beraber fotoğraf ve maden eşyayı temizleme işleriyle uğraşmış; Miss F. E. Day eşyanın katalogunu yapmak, Türk - İslam eserlerinin neşredilecek hale gelmesini temin etmekle tavzif olunmuş; Miss S.

[1] K. Bibtel, H. Ehelolf, H. Güterbock: MDOG, Nr. 7S (1937).

Anderson terküvitleri yapıştırılmış, katalog yapmıştır. Mr. R. W. Ehrich umumi nezaretle birlikte hafriyat yapmış; Mr. J. F. Daniel kısmen hafriyatla, kısmen Mikena ve Kıbrısın tunç devri çanak çömleği tipindeki kapların etüdüle uğraşmıştır. Türkiye komiserliğini Adana Müze Direktörü Yalman Yalığın yapmıştır.

Hafriyatta bu yıl on bin liradan fazla para harcanmıştır; bunun 6900 lirası ameleye verilmiştir.

Gözlükulede daha önceleri de araştırmalar yapılmıştı. 1845 te İngiliz Kon- solosu Barker, 1852 de Langlois - güzel, para eder, müzeli eşya toplamak maksadile - sistemsiz, soyguna yakın sondajlar yapmışlar; hususi eller, bil- hassa Fransız işgal kıt'alarının istihkamları 1921 de Gözlükuleyi didiklemeden vazgeçmemişlerdi. Fakat Amerikalı heyete bu tahriplerden ziyade, Roma çağın- da yapılan iri duvarlı binaların temelleri, odaları arasındaki müthiş alt üst oluşlar en büyük müşkülata vermiştir. Temiz bir stratification'u bu yıl da elde edemiyen heyetin uğradığı zorlukları Turova hafriyatında çalışanlarla Çankırı Kapıda çalışanların akıbetine benzetmek pek yerinde olacaktır. Bu itibarladır ki Gözlükulede bugünkü hafriyat ilminin örnek sayacağı bir dikkat, bir titizlikle çalışılmaktadır.

Planda görüleceği üzere, heyet 1934 tecrübe sondajında Höyüğün en yüksek noktasında iki yarma açmış; 1935 te ise daha çok cenup şarkında ve A sahasında üçüncü yarma; cenupta ve biraz garp versanında dördüncü yarma; bir- az şimalinde ise beşinci yarma, tepenin cenup kaidesi ortasında ise altıncı yarmalarını açmışlar; 11--15,5 metre derinlikte bile temiz bir stratification bulamakla beraber Türk- İslam devrine ait yapılar, kandiller, klasik çağlara ait çok güzel lambalar, yerli tipi gösteren figürinler; Kıbrıs Ras Shamra'nın tunç dev- rile alakalı Suriye işi, iri ve hoya nakışlı bir testi; Past-Hittite çağına ait kırmızı porfirde Eti hieroglifli mühürler ele geçirmeleri Kilikyanın sadece ihtimal içinde olan asıl tarihini aydınlatmak imkanını temin etmişlerdi. Mahruti biçimde bir baskı üzerinde Eti hieroglifini çevreleyen çivi yazılı bir imza, İzruwaatri mntakasının «Büyük Kırab» mel.an bahsediyor. Bu mntakayı ilk defa işidi- yoruz. Kırabın adını İşputaşa okumak 1. Gelle tarafından or.taya sürülmüştür. Bu kır.alın Kozwatna Kırabı olduğu düşünülürse iki mntakanın aynı olması ve bunların Kilikyayı ifade etmesi mümkünleşiyor ki Tarsusta 1935 in belki en mühim keşfi ibudur. Bunlardan başka Anadolunun eski mühürleri tipinde iki mühür, bir Babil silindir mührü ki Hamurabi ve Kasute işgali arasındaki zama- na aittir. Uruk sitesinin ilahı Nişubur'a ithaf edilmiş bulunuyordu. 14.50 bu yıl- da erişilen son derinliktir ki neceften minik, sakallı, mahruti külahlı, gaga ,bu- runlu, şişko bir adam heykelciğiyle karakterlenir. Eti tipi, yerli bir **san'at eseri**- ridir. 1935 te bulunanlar tarih itibarile Tarsus ve Kilikyayı Milattan önce XII.

_nci asra kadar götürmüşler; seramik bakımından Kıbrıs, Suriye, Eti ve Ege te- sirlerini meydana çıkarmışlardı.

1936 da yine A sahasında ele geçen Hitit hieroglifli, mahruti baskılar koyu boz renkli kapların devrini tayine yaramıştır. Ege arkeolojisiyle uğraşan- ların türlü isimlerle andığı bu koyu boz renkli seramiği burada 5 metre derin- liğe kadar :buluyorlar ve bunların demir çağının başlangıcı değil tunç çağının

son safhasına ait bulunduğunu kabul ediyorlar. «Myniem» denilen kapların yeni bir izahı için yeni ipuçları bulunuyor demektir.

Elde edilen gerek (tek renk), gerek (çok renk) çanak çömleğin Ege, Kıbrıs, Suriye, Eti sahalarile, medeniyetlerle münasebeti nekadardır belli oluyorsa; meydana çıkarılan çanak çömlek fırınları gözlüklerinin bu havalide nasıl mühim bir atelye olduğu da anlaşılıyor. Ele geçen kapların % 80 yedi olduğunu tesbit eden hafirler nisbi bir ıstratifikasyonu temin eylediklerine kanidirlir.

Maden eşya arasında, yanlarında çıkıntılar bulunan ve Almanların Aermchen Beil adını verdiği cinsten baltadır. Bütün Anadolu da malum olmakla beraber bu cins Torosların cenubunda ilk defa bulunmuştur.

Bu yıl yine A sahasında çok silindir ve mühür bulunmuştur. Bunların arasında mavi fayanstan bir silindir mühür, Kıbrısta bulunan Asur esederine benzediğini kaydetmek gerek. Hafirlerin B yarması dediği sahada buldukları Asur tabletlerinin M. ö. VII nci asra ait yani Sennacherih'in fütuhatını takip eden zamanı bildirdiği görülmüş ve Mr. Götze bu tabletlerdeki adların Luwi'ce olduğunu söylemiştir.

B sahası 1935 te 4-5 yarmalarının açıldığı sahadır. Burada 17 metre derinliğe inilmesine rağmen hafirler temiz bir ıstratifikasyon elde edememişlerdir. Fakat kap kaçağın bulunuşundaki azlığa, çokluğa veya yokluğa göre bir nisbet altında tabakalar hakkında hükümler verebilmişlerdir. Buralarda bulunan seramik te Ege, Mikena, Kıbrıs, orta Anadolu tesirlerini nakil ve yerli atelyelerin hakimiyetine işaret etmektedirler. Ele geçen bir Hitit damgası - ortada hieroglif çevrede çivi yazısı bulunmak üzere - çift dillidir. Mühür, 111 Hattuşil'in Kralıçası Pudu-Hepa'ya ait olmakla ehemmiyet kazanmaktadır. Yazıya göre Kralıçanın «Kizwatna hatunu» diye anıldığı ve Hurri aslından geldiğini kabul etmek gerektir.

Bu sahada da Roma çağı yapıların ta derinlere kadar uzanan tahriplerini yer yer açılan kuyular ikml etmiş benziyor. Buna rağmen, hafriyat metodundaki harikulade incelik, dikkat sayesinde mahalli kültürün tarihini, hüviyetini, istikametlerini tayine yarıyacak birçok seramik ve maden vesikalar bulunmuştur {1}. Bulunan eserler Adana müzesindedir.

Hafriyat devam edecektir.

1ZN1K HAFRİYATI

Profesör Şeyde, 14/8/36 da bir mektupla 29/V/1935 ruhsatnamesine dayanarak Dr. Schneider ve arkadaşlarının hafriyatı hatırlatılmakta ve bu yıl aynı zatın Mlle Dorn ile birlikte çıkan eserlerin ölçü ve fotoğraf işleriyle o hafriyatın neticelerini alacaklarını bildirip müsaade istemektedir: 2 hafta için:

rJ Kilikyada arqınnalar ve hafriyat üzerine bakımsız:

a) Dr. Einar Gejerstad: Cilician Studies (Rev. arch. 6, 5eh. 3, 1934).

b) Miss H. Goldmann: Preliminary fücpedition at Gözlükule, Tarsus, 1935, Aja, XXXIX (1935), No. 4.

c) Miss H. Goldmann: Excavations tı Gözlükule, Tarsus, 1936. Aja, XLI, (1937), No. 1.

Bu iki alim 12.XI.1936 da İznığe gelmiş, işe 13.XI.1936 da başlamış; ve 16.XI.1936 da ayrılmıştır, dört gün çalışmışlardır.

KUSURA HAFRİYATI 1936

Anadolunun garbinde Turova, müsel sel kültürlerin tarihini aydınlatan bir tablo idi; Alışar, Boğazköy, nihayet Alaca-Höyük orta Anadolu için; Gözlükule cenup Anadolu için aynı mühim rolü oynadılar. Ahlatlıbel Ankara mm-takası ve Anadolu nun garbi için bir repere noktası işini gördü. Fakat Karade-nizden başlayıp Ankaradan geçerek Antalyaya varan bir hattın üzerinde çok büyük bir saha tamamen denecek bir karanlıkta idi. Ne Prof. Armerod ve Word-wards'ın münferit buluntuları, ne de Afyon müzesinde toplanan dağınık bazı parçalar bu karanlığı giderecek mahiyetteydi. Yani Anadolu nun garp ucile or-tasını ve şarkını, münasebet bakımından ıbağlıyan büyük halka araştırılmadan duruyordu.

Kusura hafriyatının tarihi rolü asıl bu sebeple ehemmiyet kazanmaktadır. 1934 gezisi ve sondajı, 1935 hafriyat ile ikmal edilmiş; höyüğün kronolojisi oldukça aydınlanmıştı. Miss Lamb gibi Troade alanı hakkındaki malumatı Cyc-lades ve Ege kültürü hakkındaki malumatından az olmıyan Limni adasındaki Thermi hafriyat ile Anadolu arkeolojisine garpte diğ er bir esaslı repere noktası hazırlıyan değerli arkeolog elinde Kusura, 1936 da sırlarının büyük kısmını vermiştir.

Köyün Sandıklı ovasının şarkındaki Komala dağının eteğinde, 175 evli, 1250 nüfuslu olduğu; Afyonun 55 kilometre cenubu garbinde, Sandıklıdan 13 kilometre şark cenubunda bulunduğu unutulmamıştır. Höyük civanndak,ilerin en yüksek i olup 14 - 15 metre yüksekliğinde, 400 metre uzunluğundadır. Uzun zamandır köylüler buranın •böğürlerini deşerek kerpiç yaptıkları için höyüğe kerpiçlik denilmekte ve eni pek iyi bilinmemektedir.

İngiliz hafriyat heyetine bu yıl da Miss Lamb başkanlık etmiş, kendisine Mr. and Miss Stewart, Miss Rachel Clay, Mr. Macartney refakat etmişlerdir. Sonuncu zat heyetin mimarhk işlerini görmüştür. 1935 te bir ay çalışan heyet bu yıl dokuz hafta çalışabilmiştir (haziran başından 21 ağustos'a kadar).

Bu yıl alınan neticeleri şöylece hulasa etmek mümkündür:

1. - Höyükte kazılan dokuz yarmada dahi başlıca üç devre farkedilmektedir. Heyet en eskisini A, ikincisini B, sonuncusunu C ile göstermiştir.

2. - *A devresi*: Kalkolitik (Chalcolithique) çağa ve Milattan önce IV üncü binin sonlarına rashyor, höyük bünyesinde takriben iki metre kalınlığında bir tabaka meydana getiriyor. Mimarlık izleri maalesef mütemadi tahripler neticesi - hiç olmazsa hafriyat sahasında - kaybolmuştur ve yalnız bir büyük ocak ele geçmiştir. Taş, kemik avadanlık azdır; maden .ise bir iki bakır iğneye munhasırdır. Çanak çömlek cümleten elde yapılmıştır. Yapılışları bir yana dursa, biçim bakımından onları hayretle takdir etmemek imkansızdır. Hamur biraz kabadır, cidarlar kalıncadır, ağızlar arızalıdır. Kabın hamuru ve yüz rengi

hususunda ittirat aramak boşunadır; esmer, kırmızı, devetüyü renginde hamur kullanılmış; kabın yüzü ise ekseriya perdah, cila görmüştür. Tek renk oluşu kat'i hakimdir. Süs seyrek ve çizgiye ve çizginin beyaz macunla doldurulmuş bulunmasına munhasırdır.

Bu kapların mukayesesi ve hangisinin yerli, hangisinin ithalat işi olduğu ve bu kültürün menşei hususunda elemanlar azdır. Ahlatlıbelde, Ali-şarda, Cyclades'te ele geçen nadir mukayese elemanları hüküm vermeye yetmiyor. Bununla beraber bu ilk katta bulunan vesikalar, onları buradaki beşeriyetin ilk san'at ve kültür hecelemesi telakki ettirmeye kadar mütekamildir.

Miss Lamb'ın 1935 te verdiği prensiplere göre bu devre Milattan önce 2800 - 3300 arasındadır.

B devresi: Birinci devreden bu ikinciye geçiş tedricidir, bir istila ve tahrip işi değildir.

Mimarlık vesikaları daha boldur. Başlıca malzeme çamur ve zamanla çamurlaşmış kerpiçtir. Seyrek olarak duvar temellerinde t kullanılmıştır. Duvarların yüzünü ak bir madde ile badana ettikleri anlaşılmaktadır: Anadolunun tanıdığımız prehistorik istasyonlarında olduğu gibi, odalar ufak ve dört köşedir (cemiyet ve aile hayatının tarzı için mühim nokta!). Yer yer ocaklara ve çöplük işini gören kuyulara raslanmıştır. Çanak çömleğe nazaran bu devre takriben 6.50 metre kalınlığında bir tabaka meydana getirmektedir.

Dış alemle münasebet bu devrede inkişaf etmiştir. Çanak çömleğin şahadet-i bu hususta açıktır: Anadolunun cenup garbinde (Senirce, Pınarbaşı gölü), garbinde (Turova, Thermi, Ahlatlıbel) birçok mukayese elemanları vardır.

Kapların hepsi elde yapılmıştır; biçim pek çeşitlidir ve pek zariftir; süs yalnız çizgilere munhasır olmayıp kabartma süslerin pek çok türlü ve kabın birçok yerinde kullanılması ile güzellik temin olunmaktadır.

Ele geçen kemik, taş ve maden avadanlıklarla mühürler, figürin-idollerin çoğu bu devreye aittir. Bu devreyi kapatan işaret - Turovada görülen içi haçvari boya nakşile süslenmiş kapların bulunmasıdır. Bunlar ağır dönen tornada yapılmış ve Kusurada yalnız içi değil kabın dışı ve dibi de haçvari nakşile süslenmiştir. Miss Lamb bu devreye «Tunç devri» diyor amma Anadolu arkeolojisi bakımından «Bakır çağı» demek muvafıktır. 2000-2800 arasında devam ve bi-zim Proto Eti dediğimiz devreye tekabül eyliyor. Kusurada henüz adını bilmediğimiz beldenin tarihini en çok bu ikinci devre kaplamaktadır.

C devresi: Bu devreyi yangın izleri, yeniden yapılmış kalıntılar karakterlendiriyor. Yeni elemanlar, yeni adetler, teknikler görülüyor. Çanak çömlek yapılaş, süsleme, şekil bakımından A ve B devrelerinden tamamıyla ayırt edilebiliyor. Çabuk dönen torna kapların yapılarında hakim unsurdur amma elle yapılan bazı çeşitler kökünden kaldırmı değildir. Yeni tesirler ve biçimler orta Anadolu ile (Alışar ve Boğazköy) münasebetin iyice kurulduğunu; Turova ve Thermi'nin (son Tunç devri) kaplarıyla münasebet, buralarla eski bağların devamını göstermektedir. Anlaşıyor ki Kusuranın C devresindeki halkı, kısmen olsun eski neslin devamıdır; ecnebi unsurları sonradan katılmıştır. Bu ecnebi unsurların nereden geldiğini tayin etmek kolay değildir.

Şimdilik şunu söylemek mümkündür: Yollarda ve nakliyatta her kolaylık Kusuraya yeni kütleler getirmiştir ve o, ta başlangıçtanberi gördüğümüz kültür ve san'at hegemonyasını devam ettirmiştir.

Miss Lamb 1935 te bu devreyi Milattan önce 700 - 1700 arasında **tahmin** etmişti. Firikyanın ne renkli kaplarından, ne de meşhur buccherosundan **Kusu-**rada eser bulunmayışı, beldenin I inci binden fazla yaşamadığını gösteriyor.

Bu devrede a, b, c safhalara ayırmak mümkündür. Bulunan eserler tamamiyle Afyon müzesinde teşhir edilmiştir. •

Görülüyor ki Kusura hafriyatı şimdiden büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Henüz tamamiyle tesbit olunamıyan kronolojinin önümüzdeki yıllar içinde vuzuh varmasını diliyoruz (1).

TUROVA HAFRİYATI

1932 denberi Turovada çalışmakta olan Amerikan hafriyat heyeti, bu yıl da Cincinnati Üniversitesi arkeoloji Profesörü Dr. C. W. Blegen'in reisliği altında idi. Değerli alime aynı üniversitede klasik diller muallimi bulunan asistanları Mr. J. L. Caskey ile J. Sperling; Miss D. Rawson, Miss M. Rawson ve Mimar Mr. L. Lands ve kısa bir müddet için Mrs. E. Blegen, Mrs. Hill refakat etmiştir.

Heyet işe nisanda başlamış ve temmuz haftasında çalışma mevsimine nihayet vermiştir.

1935 yılına kadar ve o yılın hafriyatı, emsalsiz bir tekamül ve incelik gösteren bir hafriyat tekniği ile yapılmıştı. Alınan neticeler geçen yıla ait broşürümüzde hulasa olunmuştur.

Bu yıl, hafriyat heyeti, daha az kalmış olmakla beraber, mesai bakımından harikuladeliği göstermişlerdir. Bu mesaiyi şu safhalarda mütalea edebiliriz:

A. Hafriyat heyetinin civardaki araştırmaları:

Bu araştırmaların gayesi, bu havalide Turova ile mukayese edilecek ören ve merkez yahut kale olacak başka belde yerleri; nihayet, burayla **alakadar** liman, iskele ve saire bulunup bulunmadığını aramaktır.

Turovanın biraz cenup şarkındaki Karayiv tepede daha önce yapılan araştırmalar bu yıl sistemli bir surette tekrarlandı. Buradan Turova görülmekte, fakat deniz ve boğaz çok uzakta kalmaktadır. Burada ufak bir mabet bulundu. Temelleri kaya üstüne oturtulan mabedin sütun kaidelerine göre arkayık olması pek muhtemeldir. Ele geçen seramik parçası klasikti; bir taşın iri çekiç parçasını ayrıca notetmek lazım. Heyet buranın planını yapmıştır. Toprak katınının 50 santimi geçmiyen inceliğine bakılırsa burada esaslı, devamlı bir yerleşmeye imkan olmadığı anlaşılır.

[1] Cf. Miss W. Lamb: Excavations at Kusura, near Afyon Karahbar. **Oxford**, 1937.

Turovanın şimal ilerisinde, (İbnitepe) nin denizle birleştiği yerde; Ço- bantepe denen mevkide heyet yeni ve prehistorik bir istasyon bulmuştur. Turo- vadan klasik çağların sonuna kadar muntazam bir seri seramik toplamıştır. Bu- ranın Turovanın bir nevi iskelesi olması da muhtemel telakki edilmiştir. Fakat burada da toprak pek ince bir tabaka tıkkil etmekte; uzun devrelere giren yer- leşmeye imkan bırakmamaktadır. 1934 yılında heyetin yaptığı Kumtepe, Ballı- dağ, Eskihisarlık sondajları ve araştırmalarıyla geçen yıl Yenişehir, Beşihe ve Oyücekte yaptığımız tetkikler; nihayet daha önce F. Calvert'ın, Schlimanne'm ve Dörpfel.d'in çevrelerde (mesela Hanaytepe ve sairede...) yaptıkları hafriyat ve araştırmalarla birleştirilerek görülüyor ki Turova alanında Hisarlık örenin- den ve höyüğünden daha büyük yer, daha müselsel bir birleşme merkezi yoktur.

B. Heyetin asıl hafriyatı:

Asıl hafriyat, planda takip edileceği üzere, örenin şimali garbindeki C, D - 2, 3 yarmasında; örenin cenubundaki F - 8 alanında; örenin galp cenubun- daki A - 8, 7 arasında; ve örenin ortasındaki E - 6 adasında; örenin şarkındaki VI F evinde, VI G, VI H, VII E, VII sahasında; H - 7, 8 de; ve nihayet J, K • 5, 6 ile VII E, VII Z, VII N noktalarında toplanmıştır.

Bu noktalarda ince aramalar bitmiş değildir. Fakat bu yıl alınan neticeleri kısaca söylemek faydalıdır:

1. - Turova I. in de a ve b gibi bir taksime girecek surette farklı yerleşme safhaları gösterdiği; gerek mimarlık, gerek kültür eşyalarının tetkikile anlaşıl- mıştır. Burada bulunan iskeletler hep küpler içinde ve bebe:klere aitti. Evlerin büyük ve muntazam, beyzi planlı odalar veya oda halinde olduğuna bakılırsa büyük ailelerin aynı yerde oturduklarına hükmetmek gerekiyor.

Bu yıl yapılan araştırmalar; Turova il ye ait temelin, birinci beldeye ait yıkıntılardan meydana gelen bir tarasası tabakalar heyeti mecmuası üzerine atıl- dığını göstermiştir. Bu sahada sayılan 22 tabakadan fazla kültür kan, hayatın kesafetini göstermektedir.

2. - Turova V ve Turova VIII gibi, mimarlık ve kültür vesikaları ele geçememiş olan katlara bu yıl raslanmıştır. A 7 - 8 de yapılan hafriyat bu hususta son derece ehemmiyetli, verimli olmuştur. Turova V in, Mikena ça- ğıyla hemzaman, VI ncı sur duvarından dışardaki yapıları ele geçmiş; çanak çömleklerin derhal farkettiği anlaşılmıştır. Rengin tezyinat izlerine de bu V inci belde seramiğinde raslanmıştır. VIII inci beldenin .kültüründe, henüz Mikena izleri vardır.

3. - F-8 de ise altıncı katta ait bulunan ehram şeklindeki taştan ibadet yeri (autel en pilier) çok ehemmiyetlidir. Nasıl ki F - 8 den daha cenupta bulunan cenup kapısındaki kule içinde, zeminde, çoktan ele geçmiş bir m tatil kaide ÜS- tünde bulunup ancak bu sene farkedilen iki tekerlek sütun izi o kadar ehemmi- yetli görülmüştür. Knossos'ta ele geçen ve üzerinde güvercinler bulunan, pişmiş topraktan üç sütun aynı mana, aynı ehemmiyet ve aynı çağ eseri değil midir?

4. - E-6 da yapılan hafriyat ise Turova I. in bir de C taksimatım ihtiva etmesini veyahut Tu,rova il. nin a, b ve c taksimanna girmesini emredecek mi- mari hususiyetler ele geçirtti.

5. - Örenin şark sur duvarına bitişik evlerde yapılan hafriyat VI H ku- lesindeki temizlikler; VI ncı beldenin zelzele ile yıkıldığına dair, şüphe edile- miyecek deliller vermiş; buna mukabil VII nci beldenin yeni ele geçen büyük kısımları hep yangın izlerini tebarüz ettinmiştir.

VI E evi ise ta temelinden itibaren ortaya çıkarılacak bu devreye ait bir yapı ilk defa olarak Turova'da tamam olarak görülmüştür. Bu temellerin çok derin olduğu, duvarlarda kereste kullanıldığı bir daha ,tesbit olunmuştur.

C. *Diğer çalışmalar:* Cincinnati hafriyat heyeti öreni bir turizm merkez ha- line getirmek için de ellerinden ,geleni yapmışlardır. Schelman ve Dörpfeld hafriyat- ları her tarafı toprak tepelerle örtmüş, kuşatmış; örenin görünebilmesi, husu- siyetinin anlaşılabilmesi için bunların temizlenmesi lazımdı. Heyet geçen yıldan- beri bu turizm gayeli temizliğe başlamış; binlerle vagonet toprak taşımışn. Bu yıl, yeni dekovil hatları kurarak bu işe devam ettiler.

Ele geçen ve korunması gereken yapı ve parçaları da çimento ile tahkim ettiler. Bir kısım yerlerin de toprakla örtülmesi usulünü tuttular.

Turovadaki hafriyat henüz bitmemiştir. Onun hakkında böyle parça parça malumat verip her yılın mesaisini kısmen takip mümkündür. Asıl büyük netice- leri şüphesiz hafriyat bitince öğreneceğiz. Görülüyor ki şimdiden de ele geçen neticeler az ehemmiyetli değildir.

Bu yıl da heyet bulduğu 961 parça tam eserle Anadolunun prehistorik ta- rihini aydınlatan 961 delili müzemize hediye etmiş demektir. Bulunan eserlerin çanak çömlek kısmı Turovadaki müzede kalmış; diğer kıymetli eşya tamamile İstanbul müzelerine teslim olunmuştur [1].

YANIK ODALAR VE KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA CAMİSİ HAFRİYATI 1935 - 1936

İstanbulun Bizans anıtlarını aramak arkeoloji için yeni bir şey değildir {2}. Fakat bu aramalar hiçbir zaman ve Türkiyenin hakiki yardımıyla şimdiki gibi

rJ Mr. iBlegen her seneki mesaiyi - maalesef ilkin biraz fazla muhınasar o lınak Amerikalı dostlarımızın adetidir! - raporlarla neşretmektedir. Bu hususta şunlara baik- mak faydalıdır: *Amer'ican Journal of Archaeology*, vol. 36 (1932), No. 4; vol 38 (1934) No. 3; vol 39 (1935), No. 1 ve iNo. 4; vol. 41, No. 1.

Bındın başka:

J. Spirling ve Hamit Koşay: «Troab» da Dört Yerleşme yeri. 1936, (Yalnm **türkçe**).
Remzi Oğuz Anık: Tünkiyede arkeoloji işleri. 1935. (YalnlıZ airkçe).

[1] E. Mamboury: *Les Fouilles ,byzantines à Istanbul*, 1936.

azametli, metodik hafriyat şeklinde tezahür etmiş değildir. Ayasofya mozaikle- rini bulma ve temizleme işi, Arasta sokağındaki mozaikler heyeti mecmuası, Ayasofyanın garp avlusunda Artium Justinianus'unun bulunması, bu hüküm ilim alemince kazanılmış ve i:kalardır.

Lausannes Arkeoloji Enstitüsü Profesörlerinden Paul Schazmann İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsünün yardımile 1935 te «Yanık Odalar» veya sadece «Odalar Camisi» nde hafriyat yapmağa başladığı zaman, bu metodik araştırmalara katılmış değildi. Daha önce Bergama hafriyatında da bulunan Mösyö Schazmann 1935 temmuzunda işe başlamış bulunuyordu.

Edirnekapı taraflarındaki diğer bir iki anıtlı (Kazımağa camisi, Karagüm- rük sarnıcı) birlikte bir «heyeti mecmua» yaptığı zannedilen bu caminin Bizans devrindeki ilk ismi henüz bilinmemektedir. Şimdiki cami döşemesi altında yirmiye yakın oda bulunması ve bazı fresin izleri orada yapılacak hafriyat neticesi hakkında emniyet vermekteydi.

Temizleme ve hafriyat, oldukça zor şartlar altında, şimdiki cami döşemesi altındaki odalarda birçok mezar ve lahitler meydana çıkartmıştır. Bu kısmın altında daha eski ibir kilisenin temellerine, taksimatına inmek mümkün olmuştur. Orta mihrabın altına raslıyan bu kısmın Crypte olduğu ve Miladın VI ncı as- rına ait bir yapının izleri üstüne kurulduğu zannedilmektedir. Crypte'in ise IX uncu asır yapısı olduğu (Sofileos-829) yazılı kitabeye nazaran kabul olunmaktadır. Kiliseden camiye çevrilen şimdiki yapının ise - bulunan papaz mezarlarına nazaran XII nci asırdan yeni olması mümkün değildir. O halde Bizans metin- lerinde Birinci Alexis Comnene (1081-1110) in yaptırdığı kaydedilen Sauveur Philantirope kilisesinin bu olması pek muhtemeldir. Zaten ele geçen ve yaldızlı bazı kitabeyi taşıyan bir mermer lahtin bizzat bu kırala ait olduğu zannedil- mektedir.

Bu hafriyatın asıl kazancı; son iki mimarlık devresinin duvarlarını süsleyen firesklerdir. Bunlar bir iki kat olup en eskisi tabii en alttadır ve VIII-XII asır- lar arasındadır. Baştan başa güherçile bağlamış bu duvar yüzlerinin temizlen- mesi, firesklerin keşfi ve bizzat onların tutkallı bezler, büyük emeklerle kaldırı- lıp müzeye nakli.. işin en zor tarafını teşkil etmiştir (1).

İSTANBUL FRANSIZ ARKEOLOJİ ENSTİTOSÜNÜN HAFRİYATI 1936

(Yazılıkaya - Hayran Baba) hafriyatı

Unutulmamış olduğu üzere, İstanbuldaki Fransız Arkeoloji Enstitüsü; azasından Mösyö R. Jestin namına geçen yıl gezi ve sondaj müsuaresi istenmiş; ve Firikya mezarları mmtakasında nerelerin neticeli bir hafriyata zemin olabi-

rJ P. Schazmann: Jaikubuch d. denitrlı «ardı. Inst. t. 50» (1935).

E. Mamboury: Les fouilles byz., p. 279-281.

Tan gau,tesi, Temmuz ve Ağustos nüshaları (resim, plftn ve pük mtıba bakı- ouı.dai).

leceğini, bu maksada Eskişehir - Afyon arasında ve Seyitgazi cer bundaki Kümbet köyü aşâğlarında Yazılı:kaya ile Hayran Baba sahalarında bidbiri ardınca yoklamalar yapacaklarını ıbildirnişlerdi. Enstitü Direktörü Mösyö Gabriyel hasta-landığı için bu araştırmalar ancak bir gün sürebilmiştir.

Bu yıl, enstitü azasından Mm. Jestin ve P. Devambez aynı programı tatbika devam ederek 9. V. 1936 da Eskişehirde vekillğin İromiserile birleşmiş; 13. V. 1936 tarihinde Yazdıkaya grupunda hafriyata başlamışlardı. Çalışma « la Cite de Midas = Midas şehri)> nde, bilhassa (Midas mezarı) denen anıtle, tepenin garbinde bir nevi kaya mihrabı önünde akıp gitmiştir. Bithassa «Yukarı kale>> denilen ve mihrabın üst taraflarında bulunan tepede duvarla çevrili dört bölme ve tepeyi müdafaa ettiği tahmin olunan bir ,büyük istihkam duvarı izi meydana çıkarmıştır. Dere dibinde keşfedilen bir mabetten çıkan arkayik bir heykel **vak-**tile Afyona kaldırılmıştı. Bulunan cüz'i miktardaki pişmiş topraktan figürin taştan stel ve saire Afyon müzesine nakledilmiş ve buradaki çalışmalara 3. VI. 1936 da son verilmiştir. Bu münasebetle sarfedilen para 790 liradır.

Fransız enstitüsünün faaliyeti Mm. Jestin ve Devambez'ın başkanlığında ufak bir fasıladan sonra 12. X. 1936 da tekrar başlamıştır.

İlkin Afyon şimalinde ve Seyitgazi cenubundaki Kümbet köyü aşâğlarında bulunan Beyköy höyüğü görülmüştür. Burası; vaktile Mr. W. Ramsay'm verdiği Hitit hieroglifli bir taş münasebetile araştırılmış ama ondan iz bulunmamıştır. Buna mukabil höyükte açılan küçük ve 1.50 derinlikteki hendek Bakır çağına ait kapacak parçaları ile obsidiyen vermiştir.

Sonra, daha cenupta ve Hayran Baba köyünün beş kilometre kadar şarkında Maltaş mezarının üstünde uğraşmıştır. Şimdi buraya Göynüş denmekte ve mezarın sadece tepesi toprak dışında kalmış bulunmaktadır. Buradaki hafriyat bir hafta kadar sürmüş ve neticede: kayanın işlenmiş yüzü, arkada oyulan dik kuyu meydana çıkarılmış; hangi devre ait olduğu hafirlerce tayin edilemeyen kaya, tek renk seramik parçaları bulunmuştur. Bu hafriyatın asıl mühim neticesi: kendisinin mezar olduğunun anlaşılması ve ,tamamile bu bünyede olan **Midas** mezarının da mezar olduğunu bu surede ıştırmasıdır.

Sonra; bir kilometre şimalde bir sıra anıtlara raslanır ki **Mr. W. M. Ramsay** bunları çok önce tetkik eylemiş bulunmakla beraber hepsi de gömülü olduğundan heykeltraşhk değerleri bilinmemektedir. Bunlar da tesbit olunmuştur. Heyet burada hafriyat yapacaktır.

Gezi ve sondajlar 23. X. 1936 da bitmiştir. Sarfedilen para bu sefer 300 lirayı geçmemektedir.

SİR K. ARCHİ. CRESWELL'İN GEZİSİ (1936)

Kahire Üniversitesinde İslam san'at ve arkeoloji profesörü olan Sir Creswell daha 1935 te, Diyarbakır havalisinde bir seyahat yapmak istemişti. Merhum Lord Levelhulne'in başladığı Early Moslem Architecture adlı kitabın ilio-

ci cildini bitirmek vazifesi kendisine verilmiş olduğundan Diyarbakır • Mardin havaLisindeki İslam eserlerinin tet'kikını zaruri görmekteydi.

Yanına komiser olarak, Adana lisesi İngilizce muallimi Kemalettin Ilgaz verilmişti. İkisi 5. VI. 1936 da Çobanbey istasyonunda birleşmiş ve seyahat başlamıştır.

6. V. 1936 dan itibaren Profesör, Diyarbakır surlarında, kapılarında, Ulucamide, Dicle köprüsünde, Süryanilerin «Meryem Ana» kilisesinde çalışmıştır. Bu çalışmalarla aydınlatmak istediği: 1935 Miladi yıla kadar İslam mimarisi surlarda, buralarda ne tesirler yapmıştır? Surların nekadarı İslam işidir? Profe-sörün bıt - tetkikten sonra.ki kanaati şudur: Surlara Justinianus zamanında baş- lanmıştır; Osmanlılara kadar burayı her işgal eden de birer parça tamir etmiştir. Mesela Urfa ve Mardin kapısı Bizans işidir; Ben • ve • Sen burçlarını müslü- manlar y_ apmıştır; Dağ kapısı hakkında kat'ı hüküm vermek zordur. Profesörün kanaatine ,göre Suriye ve Iraktaki İslam mimarisinde gözükten Bizans tesirleri ilkin hicretin III üncü asrında başlar ve ilk örneğini de Diyarbakır vermektedir.

Ulucami, Şamdaki Emeviye camisinin bir kopyesidir. Burada klasik çağa ait bir kilisenin mimari parçalarının kullanılmış olması, daha önceki islim eser- lerinde görülmiyen bir şeydir.

Dicle köprüsü de Hicretin 1150 sinde Melikşah'ın yaptırdığı eserdir.

Mardindeki Ulucami «Artıkoğlu Kuvbittin» indir; bu eserin Mısıra kadar yaptığı san'at ve epiıgrafik tesiri Profesörü hayrete düşürmüştür. Onun hayreti; Uzun Hasanın yeğeni Kasım Şahın medresesi ile Zinciriye medresesi ve Nec- mettin Alpın merkadi önünde on kere fazla olmuştur.

Kızıltepe veya Koçhisar (Tell-el-Eser) Mardin istasyonuna 20 kilometre uzakta bir kaza merkezidir. Oradaki harap fakat azametli bir cami, bir minare... Profesörün unutamıyacağı san'at abidesi idiler. (Bütün bu bedii ve mukaddes heyecanlarına iştirak etmekle beraber, Sir Creswell'in bütün hükümlerini ha- kikatın ta kendisi olarak almaktan uzağız. Avmpa ve Amerika san'at tarib.i Pro- fesörlerinin derinleşmiyen ve biraz da a priori olan «İslam san'am» hükümle- rim; :Kaliiredeki mesaisini yakından gördüğümüz bu değerli alimin itadil etme- sini beklerdik. Fakat alışkanlık ilimden de, metottan da baskın geliyor!)

Bu gezi, 12. VI. 1936 da bitmiştir.

MÖSYÖ PIERRE DEVAMBEZ'İN GEZTİSİ (1936)

İstanbulda Fransız Arkeoloji Enstitüsü azasından Mösyö P. Öevambezi 15. IV. 1936 dan 14. V. 1936 ya kadar süren bir seyahati sırasında Antalya ve havalisini, Finike - Mira veya Temre . Fethiye - Kesantos ve çevrelerini tetkik etmiş; Muğla • Aydın - İZMİR yolu ile İstaabula dönmüştür. Antalya müzesinde ve Kesantosta.ki tetkik ve müşahedeleri bizim için de pek faydalı neticeler ver- miştir.

PROFESÖR J. GARSTANG'IN GEZİSİ
(1936)

Liverpool Üniversitesinin bu pek tanınmış Profesörü daha 1929, da yeni- den seyahat emellerini bildiriyor. Sonra 14. IV. 1936 tarihinde Kilikyada ge- ziler yapmaya müsaade dilemektedir. 27. V. 1936 da ise Eskişehir havalisinde City of Midas'ta çalışmak niyetindedir. 8. X. 1936 da Mersin sahillerindeki Kara- duvar höyüğünü kazmak ve Kipertin eski Anchiale olarak tesbit ettiği bu ye- rin Eti metinlerindeki Ahhiawa ile aynı olduğunu ispat etmek istiyor. Sonra 8. XI. 1936 da, mesaisini Ankara mıntakasında, Hacılar höyüğüne nakletmeyi istida etmiştir. 21. XI. 1936 da ise Arzawa beldesini Karamanda, Zengibar ka- lesinde ve Uzunca burç - Silifke taraflarında aramak ihtiyacını duyuyor. Nihayet Kilikya ovalarında gezmiye koyuluyor. Bu arada Ceyhamn yakınında ve nehrin kıyısındaki (Sirkeli) höyüğünde bir sondaj yapıp buranın prehistorik ,ehemmi- yetini görüyor.

1936 yılı bittiği zaman, muhterem ve asırdide alimin henüz nerede çalışı• şacağı belli olmamış bulunuyordu.

ITALYAN ARKEOLOJİ HEYETİ
GEZİLERİ

«Anadolu İtalyan hafriyat heyeti» direktörü Mösyö Gilio Jacopi'nin 1935 yılında eski Paflagonya ve Commagene'de yaptığı büyük tetkik seyahati ve bu sırada yaptığı bazı sondajlar hatırdan çıkmamıştır [1]. En mühim netice olarak ta Kastamonu ile Taşköprü arasında (Kastamonudan 33 kilometre şarki şitna- lide), on kadar yığma ,tepenin ıbir arada görüldüğü Kırtepelersondajını; İmam- kulunda tesbit edilen ve «Yazılıkaya» daki kabartmaları andıran abideyi; Sam- sattaki büyük höyüğün tesbit edilerek hafriyat yapılacak yer olarak gösterilme-

sini kaydedebiliriz. (Bu hususta G. Jacopi'nin neşrettiği şu esere bakınız: Dalla Paflagonia alla Commagne, 1936).

İtalyan hafriyat heyeti çalışmasının ikinci yılı olan 1936 mevsimini ağus- tos ortasından sonra açmıştır. Gayesi:

1. - Kastamonu ile Taşköprü arasında ve Göksu vadisinde ve diğer tü- mülüslerde sondajlara devam etmek.

2. - Niğde, Yozgat, Malatya vilayetlerindeki ,gezisini ikmal etmek ve bilhassa Kahta suyu yanındaki Karakuş tümülüsü ile Samsat höyüğünde son- dajlar yapmak.

Bunlar birer hafriyattan ziyade, asıl hafriyat sahasını tanıtacak olan de- nemelerdi.

Heyet ,,}stanbuldan otomobille 24 Ağustosta ayrılmış İzmit, Adapazarı, Düzce; Bolu, Kızılcahamam yolu ile 26 Ağustosta Ankaraya gelmiştir.

1. . - Heyet Ankaradan 30. VIII. 1936 da ayrılmış ve Kastamonu'ya varmıştır. Kastamonu civarında Germeç, Karadere, Derebeğisi, Bey köyleri gezilmiştir; R. Leonhard'ın bahsettiği tümülüslerle rastlanamamıştır.

Sonra Taşköprünün Çerme köyüne yakın kırk tepelere gidilmiş ve geçen yılki tümülüslerin soyulmuş bulunduğu görülmüştür.

Taşköprü - Boyabat yolu üstündeki Kornapa kit beleri kopya edilip «Kılıç Kaya» daki mağara görülmüş; Taşköprü şimalindeki Gökçeagaçtan geçerek Boyabadın Salar köyüne varılmış; Leonhard'ın bahsettiği arkayrk devre ait kaya mezarı görülmüştür. Bu abidenin frontenini taşıyan üç sütunun başlığı, çevrilmiş vaziyette muhayyel hayvanlardan meydana gelmiştir ki fevkalade dik-kate layıktır.

Taşköprü - Boyabat arası, daha önceleri soyulmuş tümülüslerle doludur. Bu havalide, Gökçedağın garbindeki Akçekese ve Karapınar görülmüş; sonra Taşköprünün Örhenli yerindeki tümülüslerin birkaç ay önce soyulduğu tesbit olunmuştur.

Daha sonra, Kastamonu - Cide yolu arasında Azdavay nahiyesine varılmış; Cidenin şarkındaki Tümle (Thymena), garbinde'ki Kıderos (Cytoros) ka-diin - limanlarına atla gidilerek bazı kitabeler kopya ve bazı fakirane mabet ve mezarlar tesbit olunmuştur. Kayalar içine oyulmuş tünel-mabetlerden birisi daha bu vesile ile meydana çıkarılmıştır.

17. IX. 1936 da Kastamonunun 7 kilometre garbindeki Dere köyüne yakın bir tümülüs kazılıma başlamışsa da neticede bunun eski zamanlarda soyulduğu anlaşılmıştır.

1. - *Niğde vilayetinde*: 2. X. 1936 da Ankaradan Kırşehir'e varılmıştır. Kızılırmak üstündeki Kesik Köprü'nün şimali ganp istikametinde bulunan Muratlı höyüğüne varılmıştır. Burasının eski Nyssa olduğunu Brol Hrozuy'nun benimsediği malumdur. Burasının bir az şimalindeki Harmandalı köyü yanında şehir suru hala görülen Bezirgan Höyüğünü ise Jacopi Nyssa için daha çok benimsiyor. Aynı kadim beldeyi, Aksaray garbindeki Alem köyü veya höyüğünde görmek isteyen birisi de Dr. İ. Gelb'dir. Gerek Muratlı, gerek Bezirgan höyüğünün çanak çömlek kırıkları yüzlerin en eski devirlerdenberi meskun olduğunu göstermektedir.

Sonra Hacı Bektaş'a uğramp Avanos yolu ile Orgüp'e varılmış; yakındaki Görene havalisindeki Bizans işi kaya mezarlar, kiliseler, zaviyeler gezilmiştir. *Buralardaki firesklerin kapısı olmak üzere bulunJuğu* tesbit edilmiştir.

Sonra Nevşehir - Niğde görülmüştür, *Eski Kömüştteki* kayalara oyulmuş kilisenin hala ambar gibi kullanıldığı tesbit olunmuştur.

Niğdenin cenubundaki Bahçe köyden Kemer hisara kadar (Tyana eski bir ibadet merkezi) dizili Roma su kemerlerinin enkazı hala görülmektedir. Suyun membaı Köşk veya Keseler mevkiinde bulunmakta ve oradaki mozaikli büyük havuz hala görülmektedir.

Bunlardan .sonra Niğdenin 60 - 70 kilometre şimali garbinde (Bekarlı) veya Nenezi köyüne gidilmiştir. 1934 te hafriyat yapılan Göllüdağın şimalinde ve Top adanın cenubu garbinde bulunan buranın klasik Nazransu.s olduğuna Jacopi inanmıştır. Buradaki örenlerden toplanan seramikler çok eski çağları göstermektedir. 8 kilometre daha cenubu şarkide bulunan (Sorson) veya Sofular köyünde klasik mezarlar ve Nenezigözü ovasında, iki büyük yığma arasında Selçuklulara ait Bekar Sultan türbesi dikkate layıktır. Bizzat bu çifte tümülüs 1934 te Göllüdağ hafriyatını yapan Türk heyeti tarafından tesbit olunmuştu {1}. Sonra Niğdenin 30 kilometre şimalindeki Andaval (Andabali) köyündeki Bazilika ehemmiyetle kaydolunmuştur. (İmparatoriçe Helenanın yaptırdığı).

Sonra yine cenuba dönülmüş; Ulukışlanın şarkındaki Paşmakçı köyüne varılmış, buranın Fanstinopolis olduğu tesbit edilmiştir. Torosların Kırkgeçidi asıl buradan başlar. Büyüle İskenderin de buradan geçtiği malumdur. Biraz uzaktaki Eminlik köyünde Roma yolu bulunmaktadır ki, III üncü asra aittir ve yolun Bağderesinden geçtiği kabul olunmaktadır.

11. X. 1936 da Aksaraya varılmıştır. En güzel abidesi «Zincirli medrese» olup hapishanedir.

2. - 12. X. 1936 da Ankaraya dönülmüş ve hemen Taşköprüdeki çalışmaların ikmaline bakılmıştır.

16. X. 1936 da Taşköprü yanındaki beş tümülüs açılmıştır. Tümülüslerin dibine, bakir toprağa varılmadığından yalnız Roma çağı mezarları bulunmuştur. Bunların da bir kısmı daha önceleri soyulmuştu. Tepedelik köyü yanındaki tümülüs çok dikkate layıktı. Burada yedi metre derinliğe kadar varılmış; ortada bir taş yığını ve daha altındaki çukurda prehistorik seramik bulunmuştur. Mr. Jacopi tümülüs adetinin Paflagonyada çok eski çağlara dayandığını kabul etmektedir.

Karalardaki mezarlar keşfedildiği zaman da onların tarzına. bakarak bu çeşit mezarlar ,an'anesinin çok eski olduğu kanaati ortaya sürülmüştü. (TTAED, II (1934): Karalar hafriyatı).

Buralarda yapılan sondajların amele ücreti 202 lirayı, satın alınan eşya ücreti de 8 lirayı bulmuştur. Bütün bu mevsim içinde yapılan istikşaf gezintisi 6000 kilometreyi geçmektedir {2}. Bulunan veya satın alınan eşya Ankara Arkeoloji müzesindedir.

JAMES RIVERS BARRINGTON STEWART GEZİSİ (SONDAJI)

Mösyö Scewarc; Cambridge Üniversitesi ailesindedir. Hocası Mr. A. J. B. Wace onun Türkiyedeki çalışmasını idare etmektedir. Bu maksatla teşekkül eden bir heyet Mr. and Mrs. Stewart'ın Anadolunun garbinde, eski Mysie havlisinde araştırmalar yapmasını temin ve ele geçecek eserler sayesinde; bu havlinin kültür tarihini aydınlatmak; bir taraftan Turovada, bir taraftan Yortan ha-

r} TIAED, III (1935): Göllüdağ Hafriyatı.

CZJ Giulio Jacopi: Esplorazioni E Studi in Paflagonia E Cap.palocia 1937-XV. Roma.

valisinde yapılmış olan hafriyatların neticelerini kontrol etmek istiyor. İzin 30.1.1936 da verilmiştir.

Mösyö Stewart ve refikası; yanlarında komiser Haydar Sumerikan olduğu halde 14. il. 1936 da Balıkesire geHp işe başlamışlar; yalnız geziye munhasır olan bu ilk safhayı 11. 111. 1936 da bitirip İstanbula dönmüşlerdir.

Bu ilk gezi safhasında görülen yerler ve tesbit olunanlar şunlardır:

1. - Balıkesirin 15 km. cenubunda Dere çiftliği civarında İbcak Pınar kalesi, Tavşantepe, Yasrkale örenleri görülmüş; Roma, Bizans devirlerine ait izlere raslanmıştır.

1. - Balıkesirin 14 km. cenubunda Naipli köyü yanındaki Taşkesi öreni görülmüş, klasik çağ eserleriyle ibirlikte bazı prehistorik çanak parçası toplanmıştır.

2. -. Balıkesirin 16 km. şarkında Höyükçe'de tetkikat yapılmış; prehistorik çağ çanak çömlek parçaları toplanmıştır.

3. - Balıkesirin cenubunda ve azıcık şarktaki Çağış nahiye merkezinden 21/2 kilometrede bulunan Çamlıca tepesinde tetkikat yapılmış ve burasının yer yer, gizlice kazılmış ve soyulmuş olduğu tesbit olunmuştur. Görülen eserler yalnız klasik idi.

4. - Çağış civarındaki Büyük Bostancı köyüne yakın Höyücek yığması, keزالik klasik parçalar vermiştir. Aynı yerlerdeki Çayhisar'da da **klasik** eserler bulunmuştur.

5. - Bahkesirin 9 kilometre şarkındaki Boğazköprü yakınında, dağ eteğinde bulunan Üçpınarlarda da klasik çağ parçalarına raslanmıştır.

6. - Susurluk'a gidilmiştir. Kasabanın 7 km. cenubunda, Simav çayı kıyısında Sultan Çayırındaki Bizans kalesinin öreni ve karşıda, çayın öbür sahilinde Buzağılık köyü tarafında Çaylak Tepesi ve klasik çağ örenleri tesbit olunmuştur.

7. - Balıkesire dönülmüş, oradan Bigadiç nahiyesine gidilmiştir. Orada bir Bizans kalesinin öreni ile Uf.ak höyükte Bizans mezarları görülmüş; bunların hepsinin soyulduğu anlaşılmıştır.

Bigadiçin 10 km. garbinde Babaköy civarındaki dağlarda kayalara oyulmuş mezarlar ve Başpınar taraflarında klasik çağ ile prehistorik çağ parçaları tesbit olunmuştur.

8. - Balıkesire dönülmüş; 25 km. şarkında Bayındır köyüne gidilmiştir. Burada Bizans kalesi, klasik parçalar ve prehistorik çanak çömlek parçaları tesbit olunmuştur.

Bu tarafta, Balıklı köyündeki mezarda Roma stele'i tesbit edilmiştir.

9. - Balıkesirin 16 km. cenubunda, Etalya (veya Pamukçu) ile **Nargis** arasında Boyalık adlı tepeciğe varılmış, prehistorik küp parçaları bulunmuştur.

* * *

Mister Stewart'ın çalışmasında ikinci safha bundan sonra başlar. Gezisinin zengin neticelerinden sonra Bigadiçin şimali garbindeki Baba köyü. yakınındaki

DERGİ

nekropolde bir kısa sondaj ameliyesine girişmek istemiştir. Bu nekropolün vak-tile kazılan Yortan nekropole benzediğini ayrıca tavsiih etmektedir.

Bu müsaade verilince hafir, komiser, ilk tedrisat müfettişi Zeki Ülke ile birlikte 23. V. 1936 da işe başlamıştır. Baba köyün 45 dakika uzağındaki Baş-pınar mevkiine gidilmiş hafriyat yeri hazırlanmıştır.

Açılan yerlerde taştan sanduka biçimli lahitlerle tam veya yarım küpten mezarlara gömülü iskeletler bulunmuş; ölümlere ait olduğu şüphesiz bulunan ve Yortan tipi denen cinsten çizgili, siyah çanak çömlekler elde edilmiştir. Böylece muayyen bir çağa da ait olsa, bu havalie ait kültür birliği tesbit olunmuştur.

Hafriyata 26. V. 1936 da nihayet verilmiş ve bulunan eserler, bilhassa çanak çömlek İstanbul müzelerine naklolunmuştur.

PROFESÖR SCHEDE'NİN GEZİLERİ (1936)

Mösyö Schede 21. 111. 1936 da yaptığı müracaatte Kilikyada yani (Mersin - Silifke - Korikos - ve saire. . . .)de seyahat yapmak istediğini bildiriyor, iliş-tirdiği planda alakadar olduğu yerleri şöylece tesbit eyliyordu:

Mersin - Tavşan ören (Pompeipolis) . Akkale - Cambazlı dere - Korikos (Kız kulesi) - Çok ören - Silifke ve bunlara muvazi olarak: Mağara • Ayaş Mağara) - Kavidivan ve havalisi.

Sonra: Pompeipolisin şimalinde Eski kale - Veyselli ve daha garpte Cambazlı - az cenupta Kızıleseli - şimalde Gökören . Tabureli - Orenköy - Piren - İtalyalı • cenupta Ura - Uzuncaburç ve havalisi.

Arkeolog seyahatinin 3 - 4 hafta süreceği, yanında bfokaç genç arkeolog (Dr. Stefan Schultz, nr. Kleiner ve mimar Dr. Rudolf Naumani) buluncağını ilave eyliyordu. Bu havalı, bilindiği üzere Keil ve Wilhelm (Monumenta Asiae Minoris antiqua III) ve Guyer ile Herzfeld (Monumenta Asiae Minoris antiqua VI) taraflarından daha önce tetkik olunmuştu. Profesör Schede buralardaki *asarıatikayı* yeniden tetkik ve ölçmek istemişti.

Bu müsaade kendilerine nisan ayı sonunda verilmiştir. Sonradan Profesör Schede 7. V. 1936 da yazdığı mektupta yukarıdaki yerlerden başka: «Ayaş = Mağara», Mut (Sinabiç), Koca kalesi (Alaca Han), Dağpazarı, Fisandum üzerenden Karaman ve maden şehre (Binbirkilise) uğrmak, trenle Konyaya, Akşe- hire gitmek, oradan da Yalvaç'a uğramak istediğini bildiriyor. Buna da 1. VI. 1936 da müsaade olunmuştur. Seyahatin safhalarını şöylece tesbit mümkündür.

20. V. 1936 da Adana müzesi, Tarsustaki hafriyat yeri, açılan bir kanalizasyon görülüp Mersine varılmıştır.

21. V. 1936 da on kilometre garbi cenuptaki Pompeipolis (şosenin cenubu ve sahilde), Umus çayı köprüsü (bir vakfiye sureti), Korikosa giden büyük aqueduc ve kitabesi, Kumkuyu'daki Paşa türbesi (yol kıyısında) denen Sinan bey ka:bri görülmüştür. Umustan Silifkeye kadar süren 45 kilometrelik sahille U- mus deresi başındaki Şahmurlu ve Uzunca burç arasında başlıca görülen yerler şunlardır: Kanlı Divane, Hisarkale, Çatak ören, Kızılıbağ, Karyağdı deresi, Asar,

Uğra, Çürük kale, Kızılbağ, Cennet obruğu. Bunlardan başka adım başında şehir, kilise, mabet, kule, su yolları, heykeller, kabartmalar, kabirler doludur ki bu havalinin turizm bakımından ne büyük defineler sakladığını gösterir.

22. V. 1936 da *Korikos'ta* çadır kurulup kalınmıştır. Buradan ilkin (Ayaş - Mağara) köyüne gidilmiştir. Yolda ve şose üstünde, kayalara oyulmuş kabirlerden birinin kapısı yanındaki taşa kaleye bakan, başı ve sağ eli kırık, sol eli belindeki hançeri tutan kabartma; çalı ve kayalar arasında harabe bakiyeleri (sekiz kilisedir ve izleri görülen şehir suru içindedir. Birisinde Almanlar 30 yıl önce hafriyat yapmıştır) arasındaki hafriyat yeri tetkik olunmuştur. Kiliselerden birkaçı kısmen ayaktadır. Bunların planı, resmi alınmış, büyük bir şehre alamet olan sarnıçlar, kümbet bakiyesi, kitabeli kitablesiz kayalara oyulmuş kabirler, cenubu garpteki su deposu, yukarıda söylediğimiz sur, hamam harabesi, mozaik kilise kısımları, surun deniz kıyısındaki kule görülmüş; sonra Korikos kalesine gidilmiştir.

23. V. 1936 da Korikostan kalkılmış; Mal - Kısığı - Akkwn :koylarından geçilip yedi kilometre garpteki Narlı kuyuya varılarak eski bir sarnıç, 200 metre şimalde bir şehir öreni (harap binalar, kabirler, mabet) ve onun önünde - tabii bir çöküntüden meydana gelmiş - yetmiş seksen metre derinliğinde 800 - 1000 metre muhitinde Cennet Obruğu ve zarif üç mihraplı Bizans kilisesi, bunun şarkında Cehennem Obruğu, şimalde bir mağara gözden geçirilerek Korikos dönülmüştür.

24. V. 1936 Korikosta çalışılmıştır.

25. V. 1936 Merdivenli kuyuya (Mersin şosesi tarafında) gidilip, Paşa türbesi şimalindeki tepedeki Roma mabedi izleri, hamam, türbeler, büyük lahit ve kabartmalı kabir taşları;

Kum kuyuda büyük yapı, hamam, tiyatro harabesi, kemerli sarnıç, aqueduc izleri; Roma türbeleri ve aslanlar, kuşlar görülmüş; planlar alınmıştır.

26. V. 1936. Silifkeye 15 kilometre, yol üstünde (Çok ören = Korasiyon) harabesi tetkik olunmuştur. Koyu deniz doldurmuş, şimdi orman haline gelmiştir. Garpte eski şehir surunun enkazı tesbit olunmuştur.

Silifkede iki gün kalınmıştır. Cumhuriyet ilk mektebi bahçesi ile müzesindeki eserler; ortadaki mabet, tiyatro yeri; Camii kebir mahallesinde **Kıbrıslı Nazım** ve kardeşlerine verilmiş evdeki mozaikler; Meryemlik harabeleri ve kale; Mersin şehri üstünde Zeynettin ve Giritli Eminin evleri önündeki mozaikler... ayrı ayrı gözden geçirilmiştir.

28. V. 1936. Uzuncaburç (Recepli köyü) seyahati yapılmıştır.

29. V. 1936. Uzuncaburcun 15 - 17 kilometre şarkı cenubunda Cambazlı köyü; yolda Ovacık köyü yakınında Mençibağı denen dereye aslan heykelli kabir görülmüş; sonra Uzuncaburca avdet olunmuştur.

30. V. 1936. Uzuncaburçtaki harabeler heyeti bir gün alıkoymuştur.

I. VI. 1936. (OIba) Uğra harabesi Uzuncaburcun beş kilometre **şarkında** -dır. Kulenin şarkında Yeğenli köyü; ikisi arasında iki kule; Uzuncaburçla Uğra arasındaki Yarık Kaya'daki kabartmalar; Uğra ile Örenli arasında Kaya kabri ve kabartmalar tesbit olunmuştur.

2. VI. 1936. Uzuncaburçtan Silifkeye dönülmüş; yolda Silifkeye 10 - 12 kilometrede Eğriçam - Döşeme arasında, şosenin gaubindeki mezar ve tül"belerin planları, resimleri alınmıştır.

3-4. VI. 1936. Yağmurdan ve yolların bozukluğundan Karamana gitmek için Mut yolu değil yine Mersin yolu seçilmiştir, trenle dönülmüştür.

5-6. V. 1936. Karamanda bütün eserlerin harap olduğu ıstırapla görülmüştür. «Karadağ» ve «Binbirkilise» yolculuğunu otomobillerin *on beşer lira istemesinden* geri bırakmışlar, sonra trenle Konyaya dönmüşlerdir.

Hulasa: güzide görülen ve göze çarpan yerleri kalmış bulunan eserlerin *sekiz yüze* yakın resmi alınmıştır. Bunlar arasında yapı, sürun, başlık, kaide, saçak, korneş, kaibartma, oymalı taşlar ve kitbeler vardır. Bu arada 3 eserin is- tampa ji alınmış, ikisinin kopyesi ve altısının planı yapılmıştır. Asıl güce giden tesbit: bütün sağlam eserlerin samanhk ve ahır gibi kullanıldığı olmuştur.

